

Rusmestringsenheter i norske fengsler – humane og eksepsjonelle?

JANNE HENRIETTE INGARSDOTTER HELGESEN

ABSTRACT

Substance treatment units in Norwegian prisons – humane and exceptional?

BACKGROUND – The treatment of prison inmates in the Nordic countries has been described as humane and welfare-oriented – often referred to as ‘Nordic exceptionalism’. **AIM** – This study explores how key actors working in 13 substance treatment units in Norwegian prisons assess the responsibilities, working methods and goal attainment of these units, and how their descriptions fit the idea of a Nordic exceptionalism. **DATA AND METHOD** – The data consists of qualitative interviews with 23 strategically selected informants of the specialist health care services and the correctional services. The interviews were analysed with the aid of systematic text condensation (STC). **RESULTS** – The results show that ‘rehabilitation’, ‘substance use treatment’ and ‘dynamic control’ are key topics for those who work in the substance treatment units. Overall, the informants describe the rehabilitation programmes in the units as intensive and as aiming to improve the inmates’ living conditions and social and cognitive skills, and to promote their reintegration into society. Moreover, informants state that inmates in the substance treatment units receive treatment from specialist health care services, and that the idea of therapy permeates many aspects of these units’ activities. Informants also state that they prioritise less repressive forms of control in the relationship to the inmates, and that these forms of control are favourable to rehabilitation. **CONCLUSIONS** – The main pattern that emerges from this study supports that welfare orientation and ideas about therapy and rehabilitation are priorities in work with imprisoned substance users in substance treatment units. The control of inmates in these units is described as less repressive and favourable to rehabilitation. This pattern is not unambiguous, however, and the findings in this study may therefore help add nuances to the notion of Nordic exceptionalism.

KEYWORDS – prison, substance use, rehabilitation, treatment, control, Nordic exceptionalism, systematic text condensation, qualitative

Submitted 04.01 2015

Final version accepted 05.08. 2015

Innledning

Fengselsforhold er stadig diskusjonstema i mange land. Fangebehandlingen i de nordiske landene fremstilles ofte av media og forskere som særlig human (Garland, 2001; Henley, 2014; Pratt, 2008a, 2008b; Sutter, 2012; Ugelvik & Dullum, 2012; Wacquant, Prieur & Jepsen, 1999). En slik positiv virkelighetsbeskrivelse er

imidlertid omdiskutert, og de siste årene har diskusjonen også handlet om fangebehandling av innsatte rusmiddelbrukere i nordiske fengsler (Giertsen, 2012; Frank & Kolind, 2012).

I slutten av 1960-årene og utover 1970-årene ble det innført en rekke straffeskjerpelser i nordisk narkotikalovgivning,

og fra 1980-årene ble fengselsstraff i økt grad benyttet overfor narkotikabrukere (St.meld. nr 104 (1977-78); Christie & Bruun, 2003). Siden er en rekke inngripende kontrollmetoder tatt i bruk i fengslene for å avdekke innføring, oppbevaring, bruk og distribusjon av rusmidler blant innsatte, og i en lang periode var «rusbehandling» i fengsler synonymt med bruk av ulike kontrollformer (Giertsen, 2012; Kolind, 2012). Allerede i 1970-årene ble det i Norge slått fast at behandling av innsatte ikke var fengselets oppgave. Behandling og andre offentlige velferdstjenester til innsatte skulle ytes av det ordinære tjenesteapparatet utenfor, ofte kalt «importprinsippet» (St.meld. nr 104 (1977-78)). Dette prinsippet viste seg å ikke fungere etter intensjonen (Dyb & Johannessen, 2011; St.meld. nr 37 (2007-2008)). Det er senere også godt dokumentert at mange innsatte har problemer med å leve rusfritt og lovlydig etter endt soning, samt at mange rusmiddelbrukere tar overdoser etter løslatelse (St. meld. 30 (2011-2012); St.meld. nr 37 (2007-2008)). For å møte disse utfordringene har de nordiske landene de siste 15 årene i økende grad tilbudt innsatte rusbehandling og rehabilitering (Kolind, Frank, Lindberg & Tourunen 2013).

Selv om norske fengsler med tilhørende fangebehandling ofte fremstilles som et straffeparadis (Henley, 2014; Sutter, 2012) har de i mindre grad enn svenske og danske fengsler tilbudt innsatte rusmiddelbrukere rusbehandling (Frank & Kolind, 2012). Dette er nå i endring. Justis- og beredskapsdepartementet (JD) og Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) har i løpet av de siste årene etablert 13 rusmestringsenheter i norske fengsler som skal tilby innsatte rusbehandling og rehabilitering

(JD & HOD, 2013). Når det foretas slike politiske endringer, er det interessant å undersøke hvilken innvirkning dette får på hvordan ansatte opplever fangebehandling. Denne studien utforsker derfor hvordan ansatte tilknyttet rusmestringsenheter beskriver at de jobber og tenker. Videre diskuteres det hvordan disse beskrivelsene står i forhold til ideer som står sentralt i «eksepsjonalisme-debatten».

Eksepsjonalisme-debatten

De siste årene har det pågått en kriminalpolitisk debatt som tematiserer forholdet mellom straff og velferd. Kriminologen John Pratt (2008a, 2008b) ble en sentral bidragsyter i denne debatten da han i sine to prisbelønte artikler hevdet at de nordiske landene skiller seg fra andre vestlige land ved lave fangetall og humane fengselsforhold. De humane fengselsforholdene i Norden kjennetegnes ifølge Pratt (2008a, 2008b) ved gode materielle betingelser, en avslappet fengselsatmosfære og ved at innsatte har likeverdig rett til samfunnets velferdstjenester som andre borgere. Disse forholdene forklarer han med at de nordiske landene har egalitære kulturelle verdier og sosiale strukturer, samt en velfungerende velferdsstat og sikkerhetsnett som omslutter borgerne (Pratt, 2008a, 2008b).

Pratts konklusjoner er imøtegått av forskere (Ugelvik & Dullum, 2012). Det hevdes at viktige forskjeller i fangetall, fengselsregimer og praksiser i og mellom de nordiske landene underkommuniseres, samt at fengslenes praksis ikke alltid speiler den offisielle humane politikken (Bruhn, Lindberg & Nylander, 2012; Mathiesen, 2012; Nilsson, 2012). Det er videre uttalt at mange innsatte i norske fengsler opplever fengselsregimet som svært

strengt (Mathiesen, 2012). Det er påpekt at målet med fengslingen i Norden også er å påføre innsatte pine, isolere dem fra samfunnet og disiplinere dem, samt at fengslene bruker avskrekkende kontrolltiltak (Giertsen, 2012). Bildet som fremstilles av de nordiske landenes fengselssystem hevdes å være et resultat av en vellykket markedsføringskampanje snarere enn den reelle situasjonen (Nilsson, 2012). Det hevdes også at tidligere tiders behandlings- og rehabiliteringsideologi er revitalisert i de nordiske fengslene og at fangebehandlingen nå preges av en intervensjonskultur der eksperter har makten (Anderson, 2012).

Tesen om «den nordiske eksepsjonalismen» brukes i denne studien som rammeverk for å diskutere praksis og ideer om praksis ved norske rusmestringsenheter. Mens den brede diskusjonen om eksepsjonalismen både tematiserer utviklingen i fangetall og fengselsforhold, fokuserer denne studien på fangebehandlingen av innsatte rusmiddelbrukere ved rusmestringsenheter. Et slikt perspektiv er relevant fordi arbeidet ved rusmestringsenheter, ifølge offisielle målsetninger, skal endre hvordan fengslene arbeider med rusmiddelbrukere. En endret fangebehandling ved rusmestringsenheter kan på sikt også innvirke på hvordan rusmiddelbrukere ved andre fengselsavdelinger møtes og ivaretas. Videre er antallet rusmestringsenheter stadig økende og flere kan opprettes i tiden som kommer, noe som aktualiserer et slikt fokus.

Om rusmestringsenheter

De tre første norske rusmestringsenheter ble etablert i 2007 og 2008, mens de resterende 10 ble opprettet i perioden 2009–2012 (Helgesen, 2013). Disse separate en-

hetene har i alt 128 plasser, noe som utgjør 3,4 % av det totale antall fengselsplasser i Norge (KDI, 2015). Formålet med rusmestringsenheter er å gi innsatte rusmiddelbrukere rehabilitering og behandling som setter dem bedre i stand til å mestre livssituasjonen og rusproblemene. Videre er det et mål at disse enhetene skal bedre samarbeidet mellom kriminalomsorgen og spesialisthelsetjenesten (KSF, 2008). Målgruppen er innsatte som ønsker behandling og rehabilitering for sitt rusproblem (JD & HOD, 2013). Spesialisthelsetjenesten ved rusmestringsenheter har til oppgave å gi innsatte et spesialisert behandlingstilbud på området rus og psykisk helse (JD & HOD, 2013). Kriminalomsorgen skal tilby målrettede rehabiliteringstiltak, støtte opp om helsetjenestens behandling og motivere innsatte til å søke om å få sone straffen i ordinære rusbehandlingsinstitusjoner (JD & HOD, 2013). For å løse disse utvidede oppgavene skal bemanningen ved hver rusmestringsenhet styrkes med to ekstra betjenter, en miljøarbeider og en psykolog fra spesialisthelsetjenesten (JD & HOD, 2013).

Å sone ved en rusmestringsenhet er frivillig og innsatte må selv søke om plass. Dersom innsatte bryter reglene ved rusmestringsenheter kan de bli tilbakeført til ordinære fengselsavdelinger. Bryter innsatte derimot rusforbudet er hovedregelen at de skal tilbys «russamtaler», som er en form for endringsfokusede samtaler. Tall fra kriminalomsorgen viser at av 532 søkere i 2013 ble 319 innvilget plass ved rusmestringsenheter. Samme år ble 79 innsatte tilbakeført til ordinære fengselsavdelinger fra rusmestringsenheter, mens det ble gjennomført 48 russamtaler (KDI, 2015).

Denne studien utforsker hvordan ansatte tilknyttet rusmestringsenhetene beskriver enhetenes arbeidsoppgaver, arbeidsformer og måloppnåelse. I lys av disse beskrivelsene diskuteres det om og ev. hvordan fangebehandlingen ved rusmestringsenhetene kan forstås som et uttrykk for eksep-sjonalismens humane fangebehandling.

Data og metode

Studiens empiriske materiale består av 23 kvalitative intervjuer med informanter som hadde sentrale posisjoner ved oppret-telse, drift og oppfølging av de 13 norske rusmestringsenhetene. Fra spesialisthel-setjenesten ble det valgt ut fem informan-ter, hvorav to arbeidet på direktorats- og departementsnivå og tre arbeidet som psykologer ved rusmestringsenhetene. Fra kriminalomsorgen ble det valgt ut 18 informanter; hvorav seks var fra minister-, direktorats-, departements- og regionalt nivå og 12 arbeidet i rusmestringsenhe-tene. Disse 12 hadde ulike posisjoner: fire avdelingsledere, fire miljøterapeuter og fire fengselsbetjenter. Intervjuene som ble gjennomført i perioden 2012–13 var av 1,5–2 timers varighet. Det ble utformet en semi-strukturert intervjuguide som dekket temaene “bakgrunn for opprettelse av rus-mestringsenhetene”, “oppstartsprosessen” og “drift av enhetene”. Videre ble det stilt spørsmål om målsetninger, målgrupper, rekruttering, ressursbruk og måloppnåel-se, samt ansattes arbeidsoppgaver, kompe-tanse, opplæring og samarbeidserfaringer.

I utformingen av forskningsdesignet ble det med spesifikk referanse til det hetero-gene informantutvalget bestemt at datama-teriale skulle analyseres kryss-seksjonelt. Bakgrunnen for dette var at det var felles-trekkene i informantenes beskrivelser som

stod i fokus, og fordi dette også ville iva-reta konfidensialiteten. Analysene av data-materialet er inspirert av Malteruds (2012) metode for systematisk tekstkondensering (STC). Dette innebar at hele datamaterialet først ble gjennomlest for å identifisere in-duktive ‘in vitro’ temaer relevante for stu-diens formål. Preliminær validitet for disse temaene ble deretter søkt sikret gjennom refleksive diskusjoner med forskningskol-legaer, før ny gjennomlesning med sikte på dypere forståelse av temaene ble gjennom-ført. Relevante meningsbærende temaer ble selektert og kodet i kryss-seksjonelle grupper. Videre ble hver gruppes menings-bærende innhold kondensert og speilet opp mot forskningsdesignets konseptuelle/teoretiske rammeverk (Maxwell, 2013). Kategoriene ble deretter navngitt. Resulta-tene rapporteres her i analytisk tekst.

Intervjuene som denne studien bygger på, gir kun informasjon om ansattes er-faringer og deres opplevelser av praksis og speiler ikke praksis direkte. Giertsen og Kolind (2014) peker på at ansatte ved rusmestringsenheter både formidler myn-dighetenes rus- og fengselspolitikk og gir politikken et konkret innhold i møte med de innsatte. Ansattes stemme er derfor en viktig del av beskrivelsen av rusmestrings-enhetene og det er deres stemme som hø-res i denne studien.

I likhet med andre intervjuundersøkel-ser er også denne heftet med usikkerhet i forhold til dataenes validitet. Informantene kan f.eks. uttrykke det de tror forventes av dem fremfor reelle bekymringer. Informan-tene i denne studien beskrev imidlertid en rekke utfordringer og dilemmaer kjent fra tidligere forskning på feltet (Mjåland & Lundeborg, 2014; Giertsen & Rua, 2014; Kolind, Frank & Holm, 2014; Tourunen &

Figur 1. Informantenes oppfatning av rusmestringsenhetenes mål, oppgaver og metoder

	Rehabilitering	<ul style="list-style-type: none"> • Rusprogram og samtalegrupper • Tilbakeføringsarbeid • Progresjonssoning
	Rusbehandling	<ul style="list-style-type: none"> • Behandling • Faglig bistand
	Dynamisk kontroll	<ul style="list-style-type: none"> • Russamtaler • Miljøarbeid

Kaskela, 2014). De preliminnære funnene i studien ble også diskutert med informanter og forskningskollegaer, og denne prosessen fungerte som en form for aktør- og kollegavalidering (Grønmo, 2004). Studien er godkjent av norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Alle informantene ble lovet full konfidensialitet og undertegnet et skriftlig samtykkeskjema.

Resultater

Under intervjuene ble spesielt tre temaer trukket frem i informantenes beskrivelser av arbeidet ved rusmestringsenhetene: *rehabilitering*, *rusbehandling* og *dynamisk kontroll*. *Rehabilitering* ble ofte brukt i tilknytning til oppgavene 'rusprogram og samtalegrupper', 'tilbakeføringsarbeid' og 'progresjonssoning'. Under temaet *rusbehandling* ble arbeidsoppgaven 'behandling' hyppigst nevnt av informantene, mens oppgaven 'faglig bistand' ble tillagt stor vekt. Sentrale arbeidsoppgaver under tema *dynamisk kontroll* var 'russamtaler' og 'miljøarbeid' (se figur 1).

Rehabilitering

Et formål med intervjuene var å forstå hvordan informantene gir innhold til begrepet rehabilitering. I det følgende beskrives først hvordan informantene gjør dette

via oppgavene 'rusprogram og samtalegrupper', 'tilbakeføringsarbeid' og 'progresjonssoning', og deretter sees disse beskrivelsene opp mot annen forskning på feltet.

Rusprogram og samtalegrupper

Rusprogram og samtalegrupper er ifølge informanter fra alle profesjoner en hjørnestein i rehabiliteringsarbeidet. Gruppene drives av betjenter og miljøarbeidere og er obligatoriske for de innsatte. En betjent beskrev rusprogrammene slik:

Vi gir dem øvelser som viser hvordan deres tanker, følelser, kroppslige reaksjoner og handlinger henger sammen. Vi lærer dem også mestringsteknikker som de kan bruke i risikosituasjoner.

Selv om styringsdokumentene ber rusmestringsenhetene om å benytte kriminalomsorgens akkrediterte rusprogrammer (JD & HOD, 2013), fortalte flere informanter at rusmestringsenhetene likevel ikke benytter dem. Grunner de oppga for dette er at programmene er for ressurskrevende å gjennomføre, for langvarige for innsatte med korte dommer, samt at de er for strukturerte. Sistnevnte oppfatning deles av psykologene, som sitatet under illustrerer:

Programmene her er det samme som vi i helsevesenet kaller temagrupper. Men temagruppene er ikke manualbaserte og her er de mye mer manualbaserte enn de trenger å være.

Informanter fra fire ulike enheter fortalte at de har erstattet rusprogrammene med egenutviklede samtalegrupper. Disse gruppene gir, ifølge informantene, større fleksibilitet i forhold til å møte den enkelte innsattes behov. En betjent beskrev samtalegruppene slik:

Våre samtalegrupper er inspirert av terapeutiske samfunn og de gir innsatte god sosial trening. Vi jobber med 7 ulike tema i en uke og har så en endringsuke hvor ansatte og innsatte i felleskap diskuterer innsattes individuelle endringsmål og måloppnåelse.

Informantene fortalte videre at innsatte som oftest gir positive tilbakemeldinger på gruppene. Samtidig oppga de at enkelte spesielt sarte innsatte har problemer med å delta. En betjent sa:

Vi tar kun inn folk som vil jobbe i gruppe og avklarer dette ved inntaket. Selv om de i utgangspunktet har sagt ja til å delta i gruppene, får likevel noen problemer. Vi forsøker da først å motivere dem til å delta og gir dem litt tid til å finne ut av det. Går ikke det, blir de skrevet ut.

Den praksisen som her beskrives bryter med forskningens anbefalinger om at rehabiliteringstiltak skal tilpasses den enkelte innsatte for å gi best mulige resultater (McGuire, 2010; Andrews, 2010). Samtidig er

det et karakteristisk trekk ved totale institusjoner at innskrevne i slike institusjoner behandles under ett og må å delta i fellesaktiviteter som tar sikte på å oppnå institusjonenes målsetninger (Goffman, 2001). Dersom de 79 tilbakeføringene fra rusmestringsenhetene til ordinære avdelinger i 2013 (KDI, 2015) skyldes at særlig problembelastede innsatte skrives ut fra enhetene fordi de ikke klarer å gjennomføre de obligatoriske gruppene, betyr det at deler av målgruppa utelukkes fra enhetene. Dette vil i så fall være en uheldig praksis med tanke på å fremme deres rehabilitering.

Tilbakeføringsarbeid

Betjentene og miljøarbeiderne oppga at de utfører tilbakeføringsarbeid ved rusmestringsenhetene. De fortalte at de her prioriterer å bistå innsatte med å skaffe bolig etter løslatelsen, bearbeide familierelasjoner, rydde opp i økonomiske forhold samt skape kontakt mellom innsatte og statlige, kommunale og private institusjoner utenfor som kan bistå innsatte i rehabiliteringen. Betjenter og miljøarbeidere beskrev sin rolle i tilbakeføringsarbeidet som en «formidler» eller «katalysator», men uttrykte samtidig at denne rollen ofte utfordres av at de innsatte forventer at de skal «gjøre jobben for dem». En miljøarbeider sa:

Veldig mange eier ikke saken sin og sier for eksempel at de har en veldig bra ansvarsgruppe som gjør alt for dem. Mang en gang har jeg derfor sagt: "Du kan ikke sitte med henda i lomma og lure på hvorfor ikke noe skjer i livet ditt. Du må delta selv". Jeg forsøker å motivere dem til selv å ta tak i problemene.

Flere informanter fortalte at samtalegruppene brukes som arena for å bevisstgjøre innsatte betydningen av å delta i egen rehabiliteringsprosess. Et minstekrav for å kunne kalle et tilbakeføringsarbeid for vellykket er, ifølge informanter fra alle profesjoner, at innsatte har en klar plan for tiden etter løslatelsen samt at samarbeidet med offentlige etater og frivillige organisasjoner påbegynnes under soningen. Informantene oppga at dette oppnås ved rusmestringsenhetene. En avdelingsleder sa:

Av alle som har vært her på rusmestringa kan jeg knapt huske noen som har gått herfra uten å ha et opplegg rundt seg. Flere av disse har tidligere gått ut og inn av fengsel, men nå har dem blitt borte og da har vi jo lykkes.

Ut fra informantenes fortellinger fremkommer det altså at tilbakeføringsarbeidet ved enhetene fokuserer på å forbedre et bredt spekter av innsattes levekår, der bevisstgjøring og hjelp til kontaktetablering med institusjoner utenfor er sentrale virkemidler. Rusmestringsenhetenes fokus på å forbedre innsattes levekår er viktig fordi denne gruppa har sammensatte levekårsproblemer (Friestad & Skog-Hansen, 2004). En slik multi-modal tilnærming i tilbakeføringsarbeidet som informantene beskriver, er også i tråd med anbefalinger fra forskning på virksomme rehabiliteringsmetoder for innsatte (Andrews & Bonta, 2006; McGuire, 2010). Dersom informantenes beskrivelser av tilbakeføringsarbeidet ved enhetene stemmer overens med praksis, tyder dette på at innsatte får hjelp til å bedre sine levekår under soningen, noe som synes å være hensiktsmessig for å styrke rehabiliteringen.

Progresjonssoning

Å sørge for at innsatte ved rusmestringsenhetene får en god progresjon i soningen, er en annen viktig arbeidsoppgave for betjentene og miljøarbeiderne. En typisk beskrivelse av et ideelt soningsforløp ble omtalt slik:

Det beste er å få domfelte til å søke seg hit fra en ordinær lukket avdeling når de er et stykke ut i soninga. Oppholdet her brukes så til å kartlegge innsattes problemer og til å finne frem til et passende behandlingssted hvor de kan sone siste del av straffen. Innsatte er klare for en slik soningsoverføring når de over en periode har vist oss at de fungerer tilfredsstillende.

Å finne frem til riktig behandlingsinstitusjon blir beskrevet som et møysommelig arbeid som både krever god kunnskap om behandlingsapparatet og den innsatte. Flere informanter påpekte i denne forbindelse at innsatte ofte har egne ønsker og planer om hvor de vil søke seg videre og at disse kan gå på tvers av ansattes vurderinger. En miljøarbeider sa:

Innsatte har ofte egne planer, men du kan ikke sende et frynsete aspeløv til et terapeutisk samfunn. Jeg stiller meg ikke bak en søknad bare fordi innsatte vil det. Jeg må synes det er fornuftig selv. Jeg hjelper dem med å finne ut hva slags tilbud som passer for dem og får dem stort sett med på dette.

Selv om soningsprogresjon ble omtalt som viktig av informantene, kom det frem under intervjuene at dette ikke nødvendigvis innebærer at innsatte overføres til soning

i en behandlingsinstitusjon. Det kan like gjerne være til andre rusmestringsenheter eller til fengsler med lavere sikkerhetsnivå. Dette begrunnet informantene med at rusmestringsenhetene i mange tilfeller gir innsatte et bedre tilbud enn behandlingsinstitusjoner utenfor. En betjent sa:

Jeg har alltid tenkt at det å sone i en institusjon må være kanonbra. Men så kom psykologen og sa at: "Nei, det kan være et skritt tilbake. For enkelte er det bedre å være på en rusmestringsenhet og samtidig få poliklinisk behandling". Etterhvert har jeg fått liknende erfaringer selv.

Som det her fremkommer, støtter informantene kriminalomsorgens prinsipp om at innsatte gradvis skal kvalifisere seg til åpnere soningsformer (St.meld. nr 37 (2007–2008)). Imidlertid innebærer ikke dette nødvendigvis overføring til soning i behandlingsinstitusjoner. Siden kun 39 personer (12 %) av de innsatte ved rusmestringsenhetene i 2013 ble overført til soning i behandlingsinstitusjoner utenfor fengsel (KDI, 2015), og informantene også uttalte at slike overføringer ikke nødvendigvis foretrekkes, synes ikke soning i behandlingsinstitusjon å være høyt prioritert. Soning i behandlingsinstitusjon fremholdes imidlertid i styringsdokumentene som et viktig virkemiddel for å rehabilitere innsatte rusmiddelbrukere (JD & HOD, 2013), og betydningen av dette støttes av empiriske studier (DiClemente, 2003; Mitchell, Wilson, Eggers & MacKenzie, 2012). Dersom rusmestringsenhetene ikke støtter slike overføringer, kan det medføre at innsatte blir værende i fengsel lenger enn nødvendig og dermed ikke får optimale rehabiliteringsbetingelser.

Rusbehandling

Informantene oppga at psykologenes arbeidsoppgaver består av tradisjonelle behandlingsoppgaver samt faglige bistand til enhetene. I det følgende beskrives hva informantene legger i disse oppgavene og hvordan dette står i forhold til forskning på feltet.

Behandling

Psykologene fortalte at behandlingen de ga innsatte ved rusmestringsenhetene tilsvarende det de vanligvis gjør i poliklinisk arbeid. De oppga at de rettighetsvurderer, kartlegger, har polikliniske samtaler og utreder innsatte. Prosedyrene for å rettighetsvurdere innsatte er ifølge psykologene imidlertid forenklet ved enhetene. En psykolog beskrev prosessen slik:

Når innsatte kommer til enheten kaller jeg dem inn til en samtale hvor jeg forteller dem hva jeg kan tilby. Dersom de sier at de ønsker behandling, sørger jeg for at fengselslegen skriver en henvisning til ruspoliklinikken der jeg jobber. I samarbeid med resten av inn-taksteamet på ruspoliklinikken avgjør jeg om innsatte har rett til behandling fra spesialisthelsetjenesten. Nå er det ikke sånn at jeg venter med å starte behandlingen av innsatte til pasientrettighetene er klarlagt. Nei, jeg begynner arbeidet med en gang og fram til inn-taksvurdering foreligger kaller jeg det bare for vurderingssamtaler.

Psykologene beskrev innsatte ved rusmestringsenhetene som svært problembelastet og fortalte at de derfor alltid får innvilget poliklinisk behandling av spesialisthelsetjenesten. I praksis innebærer dette at inn-

satte får ukentlige samtaler med psykologene på enheten. Målene med disse samtalerne er, ifølge psykologene, å øke innsattes ruskontroll, tillit til seg selv og hjelpeapparatet, samt å etablere behandlingskontakter i hjemkommunen før løslatelsen. Selv om innsatte blir beskrevet som svært problembelastet, får de – ifølge informantene – sjelden innvilget døgntilrette etter endt straff når de blir rettighetsvurdert under soning. En psykolog sa:

Vurderingen er mye vanskeligere når noen ønsker døgntilrette etter soning. Da ligger utfordringen i å se nytteverdien, for det er jo et enormt kostnadskrevende tiltak. Det er heller sjelden behov for opphold på en rusinstitusjon når man har vært lenge på en rusmestringsenhet som jo likner mye på langtidsbehandling. Da har man i hovedsak allerede fått dekket behandlingsbehovet sitt der.

Å behandle rusmiddelbrukere ved rusmestringsenhetene har, ifølge psykologene, flere fordeler: innsatte er rusfrie, kognitivt tilgjengelige og møter opp til avtaler. Informanter fra kriminalomsorgen hadde også et positivt syn på det å behandle innsatte under soningen. En leder sa:

Rammene her er kjempefine for innsatte som ønsker å begynne i behandling. De må være her og er stort sett rusfrie. Ingen av fangene problematiserer det å få behandling under soninga. Det er en akademisk debatt som er spennende nok, men for meg er det viktigste at de som lever i fengsel får ta del i de behandlingsmuligheter som faktisk er.

Ut fra informantenes beskrivelser er rusbehandling ved rusmestringsenhetene forankret i innsattes rett til velferdstjenester. Psykologenes rolle som “liaison officers” (Mintzberg, 2009) bidrar, slik de beskriver det, til et mindre byråkratisk og bedre koordinert tjenestetilbud. Dette resulterer i at innsatte rettighetsvurderes, utredes og får samtaler med psykologene. Døgntilrette etter endt soning oppgis derimot sjelden å bli innvilget fordi tilbudet ved enhetene vurderes som tilstrekkelig.

De nordiske landenes satsing på å etablere rustiltak i fengsel har bidratt til at flere innsatte mottar rusbehandling under soning (Holm, Lindberg, Jukic & Nylander, 2014; Kolind, 2012). Norge som har lovfestede pasientrettigheter som inkluderer innsatte, fremheves som kroneksempelen på et land med rettighetsfokus ift. innsatte (Kolind et al., 2013). Informantenes uttalelser om at innsatte mottar rusbehandling fra spesialisthelsetjenesten støtter det at rettighetsperspektivet vektlegges ved rusmestringsenhetene. Dette kan tyde på at forvaltningssamarbeidet mellom kriminalomsorgen og spesialisthelsetjenesten er blitt forbedret, og at innsatte på rusmestringsenhetene i tråd med importmodellens intensjoner nå mottar behandling av samfunnets ordinære tjenesteytere (Dyb & Johannessen, 2011; Giertsen, 2012). Samtidig indikerer uttalelsene – om at innsatte ved rusmestringsenhetene ikke innvilges døgntilrette etter endt soning – at behandlingstilbudet for innsatte som rettighetsvurderes under soning begrenses. Dette kan være problematisk dersom innsatte etter løslatelsen f.eks. får endrede behandlingsbehov.

Faglig bistand

Psykologene ved rusmestringsenhetene utfører, ifølge informantene, oppgaver som går ut over tradisjonelle behandleroppgaver. For det første veileder de betjenter og miljøarbeidere ved enhetene. Informantene fra kriminalomsorgen omtalte dette som en kjærkommen ordning, fordi fengsler ikke har tradisjoner for å gi ansatte faglig veiledning. Enkelte betjenter uttrykte i denne forbindelse at veiledningen bidrar til at de i større grad vurderer innsattes adferd i lys av den enkeltes problemer og at dette påvirker betjentenes jobbutførelse. Psykologene er, ifølge informantene, også med på å utforme rusmestringsenhetenes faglige innhold. Informantene fra kriminalomsorgen uttrykte at psykologenes deltakelse i enhetenes styrings- og arbeidsgrupper bidrar til at innhold og rutiner ved enhetene er mer behandlingsorienterte.

Psykologene er også med i inntaket til rusmestringsenhetene. Deres viktigste oppgaver i denne prosessen er, ifølge informantene, å vurdere innsattes rusbelastning og gruppesammensetningen på enhetene. Informanter fra kriminalomsorgen uttalte i denne forbindelse at psykologenes vurderinger tillegges stor vekt under inntaket og at enhetene som oftest følger psykologenes anbefalinger. Samtidig fortalte informantene at dersom rusmestringsenhetene manglet kvalifiserte søkere, noe de oppga at skjer i varierende grad ved ulike enheter, så fyller fengselsledelsen opp plassene med innsatte utenfor målgruppen. Denne praksisen oppleves som problematisk av alle informantgrupper, men mest av psykologene. En psykolog sa:

Hva nytter det at jeg vurderer, når fengselet tar han inn allikevel? Hvor-

for skal jeg bruke tid på det da? Det er veldig demotiverende. Jeg kan diskutere det med mine kollegaer og vi samarbeider godt, men vi bestemmer ikke over slike ting.

Selv om psykologene føler seg tilsidesatt, oppgav de at de forholder seg til fengselets beslutninger. En sa:

Hvis jeg ikke synes det er greit å jobbe innenfor fengselets rammer, må jeg finne meg en annen jobb. For jeg skal ikke drive revolusjon. Jeg jobber i et høy-sikkerhetsfengsel og her et det mange regler og rutiner jeg bare må forholde meg til.

Ut fra informantenes beskrivelser bidrar psykologene til at behandlingsfaglige vurderinger får økt betydning ved enhetene. Samtidig fremkommer det at slike vurderinger blir nedprioritert av ledelsen hvis de kommer i konflikt med driftshensyn. Det er tidligere påpekt at faglige tiltak raskt nedprioriteres i organisasjoner som fengsler (Mintzberg, 2009; Mathiesen, 2007), noe som også synes å gjelde ved rusmestringsenhetene. En slik praksis kan ha uønskede effekter i forhold til behandlingen av innsatte. Eksempelvis kan det å plassere innsatte uten rusproblemer eller med lav motivasjon for endring i høyintensive behandlingstiltak, både føre til at behandlingseffekten uteblir og at tilbakefallet øker (Andrews & Bonta, 2006; McGuire, 2010). Siden en slik praksis rapporteres å forekomme ved rusmestringsenhetene, kunne man tenke seg at dette skaper konflikter mellom psykologene og fengselet, men informantene ga ikke uttrykk for dette. Dette er i tråd med andre undersøkelser (Kolind

et al., 2014; Rua, 2012): ansatte i importerte tjenester aksepterer fengselets institusjonelle orden og navigerer sitt arbeid innenfor disse rammene – selv når det går på bekostning av innsattes helse.

Dynamisk kontroll

Rusmestringsenhetene skal, ifølge mandatet, tilrettelegge for bedre behandling og rusrehabilitering. Kontrollformene skal støtte opp om dette (KSF, 2008). Betjentene og miljøarbeiderne la under intervjuene vekt på denne tilpasningen og trakk frem russamtaler og miljøarbeid som de to viktigste virkemidlene de benytter for å oppnå dette.

Russamtaler

Russamtaler gis, ifølge informantene, for det første som alternativ til en ordinær reaksjon når innsatte på enhetene har ruset seg og er da initiert av fengselet. Videre blir de gitt dersom innsatte selv etterspør dem.

Betjentene beskrev sin rolle under russamtalene som å være «innsattes sekretær». Dette innebærer at de uforandret skriver ned innsattes historier og tidligere mestringserfaringer. Ved å visualisere disse for innsatte skal deres mestringsstilt systematisk bygges opp. Målet er at de dermed endrer sin rusadferd.

For at innsatte skal få tilbud om en russamtale som alternativ til ordinær reaksjon, må de – ifølge betjentene – både innrømme forholdet og være villige til å snakke om hendelsen. Men, som beskrivelsen under illustrerer, det blir også gjort andre vurderinger:

Hvis en innsatt tidligere har hatt positive prøver hver uke og så skjer det her kun hver åttende, da ser vi en po-

sitiv utvikling og han får russamtalen. Innrømmer han derimot å ha dratt stoff inn på avdelingen, får han ikke russamtale og skal ut herfra. Det er det nulltoleranse for.

Russamtalene blir, ifølge informantene, også benyttet dersom innsatte selv ønsker dem. Dette blir, som sitatet under viser, sett på som et godt virkemiddel for å forebygge rusbruk:

Vi slår ikke hånden av innsatte etter rusmisbruk, men jobber for å skape en åpenhetskultur. Når innsatte kjenner at de går mot et brudd, skal de kunne si at: “Nå sliter jeg og trenger noen verktøy for å unngå å ruse meg”. Dette er fundamentet i russamtalen og det er utrolig effektivt når vi får det til. Men det krever tillit og vi jobber konstant med å få til dette.

Russamtaler brukes sjelden som reaksjon på rusmiddelbruk, ifølge informantene. Dette forklares med at det er lite rusmiddelbruk på enhetene. Når russamtalene brukes i slike sammenhenger, støtter de opp om innsattes rehabilitering på en god måte ifølge informantene. I motsetning til ordinære disiplinærreaksjoner som tap av dagpenger og fellesskap med andre innsatte, eller inndragning av permisjoner og TV på cella, bidrar russamtalen til at innsatte blir mer bevisste og aktivt deltakende i egen rehabiliteringsprosess. Informantene oppgav videre at russamtalen fungerer som et mellomtrinn før eventuell utskrivelse fra enhetene. Ifølge enkelte informanter illustrerer det at enkelte innsatte frivillig ber om å få slike samtaler, hvor nyttige disse samtalene er for innsatte.

Som vi ser legger informantene til grunn at innsatte kan endre rusadferd, og rus-samtalene beskrives som et virkemiddel i denne sammenheng. Informantene fortalte imidlertid at slike samtaler sjelden brukes, noe som stemmer godt overens med at rusmestringsenhetene kun registrerte 48 gjennomførte russamtaler i 2013 (KDI, 2015).

Bruk av endringsfokuserte samtaler har vist positive resultater for å få rusmiddelbrukere til å endre adferd (Fabring, 2010). Informantenes beskrivelser av hvordan russamtalen praktiseres ved enhetene, støtter opp om at disse fremmer rehabiliteringen av innsatte. Samtidig antyder deres fortellinger – om at innsatte kan endre adferd gjennom bevisstgjøring og sosial ferdighetstrening – en styringsmentalitet hvor individenes selvstyring får en større og viktigere rolle enn før (Foucault, Hutton, Gutman & Martin, 1988). Liknende tendenser er dokumentert i andre nordiske studier av innsatte rusmiddelbrukere (Kolind et al., 2013; Mjåland & Lundeborg, 2014). En nordisk undersøkelse fant at innsatte rusmiddelbrukere i Norden ses på som frie, selvadministrerende subjekter som selv velger å motta rehabilitering og rusbehandling. Videre bygger innsattes rusmiddelbrukeres institusjonelle identitet på et syn der de sees som aktive entreprenører i egen rehabilitering (Kolind et al., 2014), et syn denne studien har funnet igjen i norske rusmestringsenheter.

Miljøarbeid

Betjenter og miljøarbeidere utfører miljøarbeidet ved rusmestringsenhetene. Kontrollen av innsatte skjer, ifølge disse informantene, i det mellommenneskelige samværet på enhetenes mange arenaer. Dette kan f.eks. være når de sammen med inn-

satte lager og spiser mat, trener, gjør yoga, drar på turer utenfor fengselet eller tar imot besøk fra frivillige organisasjoner. Det tette samværet med innsatte bidrar, ifølge informantene, til at ansatte raskt registrerer tegn og symptomer på rusmiddelbruk, enten dette handler om fysiske kjennetegn eller endret adferd. Enkelte oppga også at denne arbeidsformen reduserer behovet for andre kontrolltiltak. Å styre gjennom det mellommenneskelige samværet, ble omtalt som en viktig oppgave i miljøarbeidet. En miljøarbeider sa:

Jobben min er å være til stede i miljøet. Fange opp de tingene som skjer, konfrontere folk med hva de sier og måten ting blir sagt på. Men det handler også om å være til stede for folk når de trenger noen å prate med. Ivareta mennesket.

Å støtte innsatte som sliter med å holde seg rusfrie – f.eks. ved å gi frivillige russamtaler eller utvidet ringetid – er virkemidler informantene oppga at de benytter for å støtte opp om rehabiliteringen. I tillegg uttrykte de at de kontinuerlig arbeider med å skape en kultur på enheten der innsatte-gruppa blir «selvregulerende», hvilket innebærer at innsatte korrigerer hverandres adferd. I gode perioder oppga informantene at de klarer dette. En betjent sa:

Det er mye justis innad i gruppa. Ingen vil ha rus her. Da “Per” prøvde å smugle inn Subutex ble han hudfletta av de andre. Dette letter jo jobben min, men det er viktigst for dem som sitter her og som ellers lett går med i dragsuget hvis det er rus på avdelingen.

Ut fra beskrivelsene til informantene ved rusmestringsenhetene, skjer altså kontrollen ved enhetene via et intensivt mellom-menneskelig samvær. Ruskontrollen av innsatte skjer ifølge informantene både ved at ansatte får økt informasjon om innsatte, ved at ansatte påvirker miljøet, og ved at innsatte regulerer hverandre.

Tidligere studier har vist at miljøarbeid har positive rehabiliteringseffekter dersom innsatte tar over og konsoliderer holdninger som motvirker rusmiddelbruk og kriminalitet, samtidig som de aktivt slutter opp om avdelingens regler og normer (Fridell & Hesse, 2006; Mitchell et al., 2012). Flere fengselsstudier peker imidlertid på at det å etablere en sosial kontroll som belønner internkontrollen i fangegruppen, også er problematisk. Innenfor terapeutiske samfunn betraktes f.eks. det å fortelle ansatte om medpasienter som ruser seg som «kameratstøtte» og er noe som skal jobbes videre med (Furuholmen & Andresen, 2007). I fengslene anses dette blant de innsatte derimot som «tysting» og kan føre til utskrivelse av den det «tystes på» fra tiltaket (Mjåland & Lundeborg, 2014). Mjåland og Lundeborg (2014) fant at norske betjenters hybride rolle som både hjelper og kontrollør, bidrar til at innsatte på den ene siden forsøker å vise ansatte at de jobber hardt med egen rehabilitering, og på den andre holder ansatte på avstand for å unngå at medfanger ser på dem som tystere. Den vanskelige balansen mellom økte krav om samvær med og åpenhet overfor betjentene og fengselsnormen om ikke å være for nær betjentene eller tyste, tilspisses ved rusmestringsenhetene siden straffe- og behandlingssystemet her forsøkes forent. Miljøarbeidet kan dermed både påvirke rehabiliteringen i en uheldig ret-

ning, og det kan bidra til å skape et positivt gruppetrykk som hindrer rusbruk.

Diskusjon: En human fangebehandling?

Denne studien har identifisert følgende tre tema for mål, oppgaver og metoder ved rusmestringsenhetene: 'rehabilitering', 'rusbehandling' og 'dynamisk kontroll'.

Gjennom informantenes beskrivelser tegnes et bilde av rusmestringsenheter med et ubyråkratisk og koordinert tjenestetilbud. Videre pekes det på at rehabiliteringsarbeidet både fokuserer på gruppevirksomhet og individuelt tilbakeføringsarbeid. Kontrollen hevdes å bli utøvd i form av et tettere sosialt samvær mellom innsatte og ansatte og å støtte opp om rehabiliteringen av innsatte. Spesialisthelse-tjenestens tilstedeværelse oppgis å føre til at innsatte blir rettighetsvurdert og får individuelle samtaler, samt at behandlingsfaglige perspektiver får økt innflytelse på arbeidet. På den andre siden viser informantenes beskrivelser at rehabiliterings-tilbudet ved enhetene ikke tilpasses individuelt, at fengslenes driftskrav går foran behandlingssyn, samt at innsatte som soner ved enhetene kan miste retten til senere institusjonsbehandling. Hvordan harmonerer så disse beskrivelsene med oppfatningen om en human fangebehandling?

Informantenes fortellinger om at rehabiliteringsarbeidet ved rusmestringsenhetene fokuserer på å bedre innsattes levekår og å gi en god tilbakeføring til samfunnet, er i tråd med Pratts (2008a) beskrivelser av nordiske fengslers humane fangebehandling. Et slikt fokus skiller seg fra beskrivelser av andre vestlige lands straffeideologi, der rehabilitering av innsatte er begrunnet med forhold som gjengjeldelse, inkapasi-

tering og risikohåndtering for beskyttelse av samfunn og fremtidige ofre (Garland, 2001).

Informantenes beskrivelser av at alle innsatte *må* delta i rehabiliteringsgruppen, bryter med den norske velferdsstatens idealer om at rehabiliteringstilbud skal tilpasses den enkelte (St.meld. nr 47 (2007-2008)). Praksis her synes altså ikke å passe med Pratts (2008a, 2008b) eksepsjonalisme-tese i det at innsatte har samme rettigheter som andre borgere i Norge. Pratt er kritisert for å overse det at de nordiske landenes overordnede likhetsideal sammen med utpregede “ovenfra-og-ned” styring, medfører mangel på fleksibilitet og evne til å ta hensyn til individuelle forskjeller og behov (Barker, 2013). Barker (2013) hevder at like rettigheter sidestilles med homogenitet på bekostning av mangfold. Hun hevder videre at de nordiske landenes strafferegimes forestillinger om homogenitet og likhet står i veien for evnen til å anerkjenne ulikheter og individuelle behov. Bygnes (2014) påpeker at disse forestillingene også er med på å påvirke hvilke tilbud fengslene gir innsatte og at alle fangene behandles likt, noe denne studiens resultater støtter.

Norge og Norden skiller seg ifølge Pratt (2008a, 2008b) fra andre vestlige land ved at innsatte har rett til og mottar samfunnets ordinære velferdstjenester, som behandling fra spesialisthelsetjenesten. Det er tidligere dokumentert (St. meld. 30 (2011-2012)) at praksis i norske fengsler avviker fra dette prinsippet. Dersom rusmestringsenhetene, som informantene beskriver, nå tilbyr innsatte behandling fra spesialisthelsetjenesten, støtter dette tesen om at innsatte får tilgang til samfunnets ordinære velferdstjenester. Det er dermed

på linje med Pratts (2008a) syn på nordisk fangebehandling. På den annen side kom det også frem av informantenes fortellinger at innsatte ofte ikke blir overført til soning i institusjon under straffen eller får innvilget institusjonsbehandling i etterkant. Dette bildet står i kontrast til Pratts (2008a) beskrivelser av Nordens likeverdige og rettighetsbaserte fangebehandling. Denne praksisen kan snarere tolkes i retning av at fengslene overtar tjenesteytingen til rusmiddelbrukere fra de ordinære behandlingsinstitusjonene utenfor. Flere forskere har påpekt at siden rusmiddelbruk først og fremst sees som et kriminalitetsproblem og håndteres innenfor rettsvesenet, legitimeres dermed bruken av straff overfor fattige og marginaliserte (Christie & Bruun, 2003; Giertsen, 2012; Wacquant et al., 1999). Dette hevdes å få særlige uheldige konsekvenser dersom samfunnets velferdsytelser samtidig reduseres og behandlingen i fengslene blir et av få tilbud som tilbys rusmiddelbrukere (Wacquant et al., 1999). Pratt (2008b) hevder imidlertid at Norges sterke oppslutning om det offentlige helsevesenet og velferdsstaten i mindre grad synes å være truet av slike begrensninger og omstruktureringer. Samtidig er det de senere år uttrykt at den norske velferdsstaten må gjennomgå endringer for å få til en bedre ressursutnyttelse (St.meld. nr 47 (2007-2008)), noe som aktualiserer behovet for å studere en slik utvikling nærmere.

Informantenes beskrivelser av kontrollformene ved rusmestringsenhetene synes å støtte opp om en human fangebehandling i Norge. De tegner et bilde av enheter der tette sosiale relasjoner og brede kontaktflater påvirker hvordan rehabilitering, rusbehandling og kontroll utføres. Deres

beskrivelser tyder på at det er en relativt uformell og avslappet atmosfære mellom innsatte og ansatte, slik Pratt (2008a) beskriver nordiske fengselsforhold. Rusmestringsenhetenes fokus på miljøarbeid, med relativt høy personaltetthet og høy grad av interaksjon mellom ansatte og innsatte, kan i seg selv bidra til å dempe spenninger og mulige konflikter. Det kan imidlertid ikke utelukkes at den høye graden av interaksjon og gjensidig avhengighet også i enkelte tilfeller bidrar til å undertrykke uenigheter og konflikter som burde ha kommet til uttrykk.

Informantenes beskrivelser i denne studien viser at det er lite fokus på repressive kontrollformer i rusmestringsenhetene. Istedenfor kontrollerer innsatte hverandre og ses som ansvarlige individer med ansvar for egen rehabiliteringsprosess. Videre har flere tilsatte og nye yrkesgrupper ved rusmestringsenhetene fått nye og utvidede oppgaver som påvirker soningsmiljøet positivt, ifølge informantene, og ikke minst mobiliseres offentlige og frivillige organisasjoner aktivt i rehabiliteringsarbeidet. Sistnevnte omtales av Garland (2001) som en «responsibiliseringsprosess» som kjennetegner dagens fangebehandling og kontrollkultur. Dette innebærer at fangebehandling ikke lenger kun er fengslenes ansvar; nye former for sosial kontroll og kontrollører kompletterer fangekontrollen og overtar deler av statens disiplineringsansvar. I den grad dette også gjelder for rusmestringsenhetene, bryter det med ett vesentlig trekk ved Pratts (2008b) nordiske eksepsjonalisme – nemlig at straffen er fengslenes ansvar, mens samfunnets øvrige tjenesteytere yter innsatte velferdstjenester.

Avslutning

Den nordiske fangebehandlingens humane preg er omdiskutert. Når det skjer endringer i disse landenes politikk overfor innsatte, er det viktig å fremskaffe mer kunnskap om hvilke konsekvenser dette får for praksis. Selv om denne studien ikke gir uttømmende informasjon om praksis ved de norske rusmestringsenhetene, har den gitt ny kunnskap om hvordan ansatte tilknyttet disse enhetene beskriver ideer om praksis og sine erfaringer fra praksisfeltet. Funnene i denne studien peker mot at arbeidet ved rusmestringsenhetene både støtter opp om og avviker fra eksepsjonalismens ide om en nordisk human fangebehandling (Pratt, 2008a, 2008b). De er dermed med på å nyansere bilde og bør derfor utforskes nærmere.

Vi vet fortsatt svært lite om hvorvidt den nordiske eksepsjonalismens ideer vil påvirke hvordan ansatte tilknyttet ordinære fengselsavdelinger tenker om og arbeider med innsatte rusmiddelbrukere. Det er bl.a. viktig å få mer utfyllende kunnskap om hvordan økt tverretattlig og tverrfaglig samarbeid innvirker på fangebehandling, hvilke konsekvenser den nye fangebehandling har for innsattes rehabilitering og ikke minst hvordan innsatte selv opplever dette.

Declaration of interest None.

Janne Henriette Ingarsdotter Helgesen,

PhD candidate

Kriminalomsorgens utdanningscenter, KRUS

E-post: janhel@psh.no

LITTERATUR

- Anderson, R. (2012). A blessing in disguise: attention deficit hyperactivity disorder diagnosis and Swedish correctional treatment polity in the twenty-first century. I T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.), *Penal exceptionalism?: Nordic prison policy and practice*. (pp. 156–171). London: Routledge.
- Andrews, D. A. (2010). Att öka följsamheten til risk-behov-responsivitet. I A. H. Berman & C. Å. Farbring (Red.), *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (ss. 235–242). Lund: Studentlitteratur.
- Andrews, D. A. & Bonta, J. (2006). *The psychology of criminal conduct*. Newark, N. J.: Anderson Publishing.
- Barker, V. (2013). Nordic Exceptionalism revisited: Explaining the paradox of a Janus-faced penal regime. *Theoretical Criminology*, 17(1), 5–25.
- Bruhn, A., Lindberg, O. & Nylander, P.-Å. (2012). A harsher prison climate and a cultural heritage working against it: Subcultural divisions among Swedish prison officers. I T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.), *Penal exceptionalism?: Nordic prison policy and practice*. (pp. 215–231). London: Routledge.
- Bygnes, S. (2014). Ad hoc multiculturalism: Prison staff approaches to Cultural and religious diversity. I H. S. Aasen (Ed.), *Juridification and social citizenship in the welfare state* (s. 203–220). Cheltenham: Edward Elgar.
- Christie, N. & Bruun, K. (2003). *Den gode fiende: Narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- DiClemente, C. C. (2003). *Addiction and change: How addictions develop and addicted people recover*. New York: Guilford Press.
- Dyb, E. & Johannessen, K. H. (2011). *Tilbakeføring av straffedømte*. Oslo: NIBR.
- Fabring, C. Å. (2010). *Handbok i motiverande samtal – MI. Teori, praktik och implementering*. Finland: Natur & Kultur.
- Foucault, M., Hutton, P. H., Gutman, H. & Martin, L. H. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press.
- Frank, V. A. & Kolind, T. (2012). Prison-based drug treatment and rehabilitation in the Nordic countries. *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift*, 29(6), 543–546.
- Fridell, M. & Hesse, M. (2006). *Psykosociala interventionsmetoder vid kriminalitet och drogmissbruk: Metaanalyser och randomiserade kontrollerte studier*. Norrköping: Kriminalvården.
- Friestad, C., & Hansen, I. L. S. (2004). *Levekår blant innsatte*. Oslo: FAFO.
- Furuholmen, D. & Andresen, A. S. (2007). *Fellesskapet som metode: Miljøterapi og evaluering i behandling av stoffmisbrukere*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Giertsen, H. (2012). Policy on drugs in Norwegian prisons: Increased control, answers to poverties and looking for a life after release. *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift*, 29(6), 589–604.
- Giertsen, H. & Kolind, T. (2014). Fengslenes innsats overfor innsatte med rusproblemer: Ansattes perspektiv. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 101(2), 107–115.
- Giertsen, H. & Rua, M. (2014). Møtested for straff og velferd: Rusmestringsavdelinger i fengsel, ansattes syn. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 101(2), 158–182.
- Goffman, G. (2001). *Anstalt og menneske: Den totale institusjonen socialt set*. København: Jørgen Pauldants Forlag.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helgesen, J. H. I. (2013). *Godt begynt er halvt fullendt?: Iverksetting av rusmestringsenheter i norsk kriminalomsorg*. Masteroppgave i Velferdsforvaltning, Høgskolen i Lillehammer, Lillehammer.
- Henley, P. (2014). *Norway's self-sufficient community prison*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/world-europe-18135537>.

- Holm, C., Lindberg, O., Jukic, E. & Nylander, P.-Å. (2014). Kriminalvårdare på behandlingsavdelingar – deres beskrivninger av yrkesroller, drogbehandling og de intagna. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 101(2), 183–204.
- JD & HOD (2013). *Rundskriv om rammebetingelser for oppstart og drift av rusmestringsenheter i fengsel*. Oslo: Departementetene. Hentet fra <http://www.helsebiblioteket.no/fengselshelse/rusmestringsenheter-i-fengsel>.
- KDI (2015). Resultatrapportering til kriminalomsorgsdirektoratet fra rusmestringsenhetene, opplyst av Anne Dahl i epost av 18.03.2015.
- Kolind, T. (2012). Prison drug treatment in Denmark: A historical outline and an analysis of the political debate. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 29(6), 547–560.
- Kolind, T., Frank, V.A. & Holm, K. (2014). Stofbehandling og nye institusjonelle identiteter i danske fengsler. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 101(2), 116–137.
- Kolind, T., Frank, V.A., Lindberg, O. & Tourunen, J. (2013). Prison-based drug treatment in Nordic political discourse: An elastic discursive construct. *European Journal of Criminology*, 10(6), 659–674.
- KSF (2008). *Kriminalomsorgens helhetlig russtrategi 2008–2011*. Oslo: KSF.
- Malterud, K. (2012). Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(8), 795–805.
- Mathiesen, T. (2007). *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag.
- Mathiesen, T. (2012). Scandinavian exceptionalism in penal matters: Reality or wishful thinking? I T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.), *Penal exceptionalism?: Nordic prison policy and practice*. (p. 13–37). London: Routledge.
- Maxwell, J.A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. Los Angeles: Sage.
- McGuire, J. (2010). Rehabiliteringsstrategier och evidens om “What Works”. I A. H. Berman & C. Å. Farbring (Red.), *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (s. 209–233). Lund: Studentlitteratur.
- Mintzberg, H. (2009). *Structure in fives: Designing effective organizations*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Mitchell, O., Wilson, D.B., Eggers, A. & MacKenzie, D.L. (2012). Assessing the effectiveness of drug courts on recidivism: A meta-analytic review of traditional and non-traditional drug courts. *Journal of Criminal Justice*, 40(1), 60–71.
- Mjåland, K. & Lundeberg, I. (2014). Penal hybridization: staff – prisoner relationships in a Norwegian drug rehabilitation unit. In H. S. Aasen (Ed.), *Juridification and social citizenship in the welfare state* (pp. 183–203). Cheltenham: Edward Elgar.
- Nilsson, R. (2012). ‘The most progressive, effective correctional system in the world’: The Swedish prison system in the 1960s and 1970s. I T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.), *Penal exceptionalism?: Nordic prison policy and practice*. (pp. 79–100). London: Routledge.
- Pratt, J. (2008a). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. *The British Journal of Criminology*, 48(3), 119–137.
- Pratt, J. (2008b). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part II: Does Scandinavian exceptionalism have a future? *The British Journal of Criminology*, 48(2), 275–292.
- Rua, M. (2012). *Hva gjør fengselsleger?: En institusjonell etnografi om isolasjon og helse* (Vol. nr. 1/2012). Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo.
- St.meld. nr 104 (1977–78). *Om kriminalpolitikken*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- St.meld. nr 37 (2007–2008). *Straff som virker: Mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- St.meld. nr 47. (2007–2008). *Samhandlingsreformen: Rett behandling – på rett sted – til rett tid*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- St.meld. 30 (2011–2012). *Se meg!: En helhetlig rusmiddelpolitikk: Alkohol*

- *narkotika – doping*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Sutter, J.D. (2012). *Welcome to the world's nicest prison*. Retrieved from http://edition.cnn.com/2012/05/24/world/europe/norway-prison-bastoy-nicest/index.html?hpt=hp_c1.
- Tourunen, J. & Kaskela, T. (2014). "Give them a chance!" The social representation of the counsellor's institutional role in prison-based drug treatment programmes in Finland. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 101(2), 138–157.
- Ugelvik, T. & Dullum, J. (2012). *Penal exceptionalism?: Nordic prison policy and practice*. London: Routledge.
- Wacquant, L.J.D., Prieur, A. & Jepsen, J. (1999). *Fattigdommens fængsler*. København: Socialpolitisk forlag.

